

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ, ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ

Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Трансформація професійної освіти в контексті сучасних цивілізаційних і національних викликів», 2 квітня 2026 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2026.8120>

ДІДЕНКО

Олександр Васильович

доктор педагогічних наук,
професор, заступник
начальника відділу – начальник
відділення наукової, науково-
технічної діяльності та
інтелектуальної власності
науково-організаційного відділу
Національної академії
Державної прикордонної
служби України імені Богдана
Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

Анотація. Здійснено комплексний аналіз трансформації професійної військової освіти України в умовах повномасштабної війни, цифровізації та євроатлантичної інтеграції. Обґрунтовано, що сучасні умови ведення бойових дій суттєво підвищили вимоги до офіцерів сектору безпеки і оборони, зумовивши необхідність переходу від традиційних знаннєво-репродуктивних моделей підготовки до діяльнісно орієнтованих, компетентнісно спрямованих освітніх практик. Встановлено, що ключовою тенденцією розвитку є формування адаптивної моделі професійної військової освіти, інтегрованої з реальним бойовим досвідом та орієнтованої на підготовку офіцера як суб'єкта прийняття рішень у складних, динамічних і ризикогенних умовах.

Розкрито структурно-функціональні характеристики системи професійної військової освіти, зокрема її багаторівневу організацію (L-курси), безперервність, наступність та прив'язку до етапів військової кар'єри. Визначено провідні методологічні підходи до її розвитку, серед яких домінують діяльнісний, компетентнісний і системний. Акцентовано на ролі моделювання професійної діяльності, імітаційних технологій та сценарного навчання як ключових інструментів формування управлінських і лідерських компетентностей офіцерів.

Доведено, що інтеграція стандартів НАТО у сфері військової освіти в Україні має переважно практичний характер і реалізується через імплементацію процедур оперативного планування, принципів mission command та практики after-action review. Водночас виявлено низку системних проблем, зокрема нерівномірність впровадження інноваційних підходів, недостатню формалізацію бойового досвіду, кадровий дефіцит інструкторів із практичним досвідом, неуніфікованість системи оцінювання та ресурсно-технологічну диференціацію закладів освіти.

Обґрунтовано, що сучасна професійна військова освіта України набуває ознак адаптивно-бойової системи, яка функціонує як складова бойового потенціалу держави та забезпечує безперервний зворотний зв'язок між освітнім процесом і практикою військової діяльності.

Ключові слова: професійна військова освіта; офіцери сектору безпеки і оборони; вищі військові заклади освіти; бойовий досвід; інтеграція стандартів НАТО.

Повномасштабна війна істотно підвищила вимоги до офіцерів сектору безпеки і оборони. Вони діють у складному, динамічному та багатофакторному середовищі, ухвалюють рішення під постійним інформаційним і психологічним тиском, забезпечують міжвідомчу взаємодію, інтегрують сучасні технології у службово-бойову діяльність. За таких умов сучасний офіцер постає не лише як виконавець

визначених алгоритмів, а як суб'єкт складної, відповідальної діяльності, що передбачає високий рівень автономності мислення, здатність до швидкої адаптації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень (Вітченко & Осьодло, 2019; Руснак et al., 2021; Мірненко et al., 2023).

Водночас результати сучасних досліджень засвідчують, що традиційні моделі підготовки вже не відповідають зазначеним вимогам. Вони здебільшого орієнтовані на репродуктивне засвоєння знань і відтворення типових алгоритмів дій, що суперечить природі сучасної бойової діяльності, яка характеризується невизначеністю, динамічністю та варіативністю (Клачко et al., 2022; Сіроштан et al., 2026). Унаслідок цього у випускників вищих військових закладів освіти (далі – ВВЗО) недостатньо сформованою залишається здатність до гнучкого реагування на зміну обстановки, прогнозування розвитку ситуації та прийняття своєчасних і ефективних рішень.

Це зумовлює необхідність глибокого методологічного переосмислення системи військової освіти. Йдеться не лише про оновлення змістового наповнення освітніх програм, а про трансформацію самої логіки навчання — перехід від знань нево-репродуктивної до діяльнісно орієнтованої парадигми підготовки, що передбачає інтеграцію практичного досвіду, міждисциплінарність та орієнтацію на реальні професійні ситуації (Мітягін, 2021; Дяченко, 2026).

У центрі такої підготовки має перебувати моделювання реальних професійних (службово-бойових) ситуацій, організація діяльності в умовах невизначеності, ризику та дефіциту часу, а також цілеспрямоване формування здатності до самостійного прийняття рішень і відповідальності за їх наслідки. Саме ці характеристики визначають якість сучасної військово-професійної підготовки та її відповідність актуальним викликам безпеки (Сіроштан et al., 2026; Мельничук & Діденко, 2025).

Євроатлантична інтеграція суттєво підсилює зазначені вимоги, оскільки передбачає не механічне запозичення, а адаптовану імплементацію стандартів НАТО з урахуванням національного контексту та набутого Україною бойового досвіду як унікального освітнього ресурсу. У цьому аспекті трансформація військової освіти розглядається як ключовий чинник досягнення взаємосумісності та підвищення ефективності системи підготовки військових кадрів (Клачко et al., 2022; Дяченко, 2026).

У зазначеному контексті особливого значення набуває чітке визначення місця військової освіти в загальнодержавній освітній системі України. Вона охоплює вищі військові заклади освіти, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, заклади фахової передвищої освіти та військові ліцеї, забезпечуючи підготовку офіцерського складу, сержантів і старшин, офіцерів запасу, а також перепідготовку, підвищення кваліфікації та мовну підготовку персоналу. Її функціонування ґрунтується на принципах неперервності, наступності та поетапності, що відповідає сучасним тенденціям розвитку військово-професійної освіти та забезпечує системність формування компетентностей упродовж усього періоду військової служби (Вітченко & Осьодло, 2019; Мірненко et al., 2023).

Водночас у структурі цієї системи сформувався окремий сегмент — професійна військова освіта. Це відносно нова, проте вже ключова складова, яка функціонує на основі багаторівневої системи L-курсів, тобто курсів лідерства. Вона орієнтована не на здобуття освітнього ступеня, а на послідовне формування компетентностей офіцера відповідно до рівнів військового управління — тактичного, оперативного та стратегічного. Саме цей компонент забезпечує безперервний професійний розвиток офіцерського складу і наближає національну систему підготовки до стандартів держав-членів НАТО.

У сучасному вигляді ця система сформувалася після 2014 року та набула цілісного характеру в контексті реформування сектору безпеки та оборони й реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. Її розвиток безпосередньо пов'язаний із впровадженням стандартів і підходів НАТО до підготовки військових лідерів і штабних офіцерів, передусім у сфері планування та управління операціями, а також із переходом до моделі кар'єрного навчання (Вітченко & Осьодло, 2019; Мірненко et al., 2023).

Характерними ознаками професійної військової освіти є безперервність і наступність підготовки, чітка прив'язка до етапів військової кар'єри, практикоорієнтованість із акцентом на моделювання реальних сценаріїв діяльності, міжвидовий і міжвідомчий характер підготовки. Водночас принциповим є поєднання національного бойового досвіду зі стандартами НАТО та орієнтація на розвиток лідерства, критичного мислення і спроможності до ухвалення рішень.

Ці характеристики визначають методологічний вимір професійної військової освіти, основу якого становить інтеграція діяльнісного, компетентнісного та системного підходів. Підготовка спрямована не на відтворення знань, а на виконання типових і нестандартних завдань, наближених до реальних умов служби.

У цьому контексті навчання будується за принципом «через діяльність», тобто від постановки завдання до його практичного розв'язання. Основним результатом підготовки є здатність офіцера приймати обґрунтовані рішення в складних і динамічних умовах, за обмеженого часу та підвищеного ризику.

Ключовим інструментом реалізації таких підходів є моделювання професійної діяльності. Воно забезпечує відтворення складних сценаріїв бойових дій, інтеграцію бойового досвіду в освітній процес і розвиток професійного мислення офіцера за рахунок використання імітаційних систем, навчальних симуляцій і командно-штабних навчань.

Логічним продовженням є питання впровадження бойового досвіду на системній основі. Сьогодні він є ключовим ресурсом, однак не завжди належно формалізований і інтегрований у зміст освіти. Йдеться про перехід від фрагментарного накопичення досвіду до його цілеспрямованого опрацювання. Базовою процедурою має стати аналіз виконаних дій (after-action review), результати якого трансформуються в аналітичні кейси, а згодом — у навчальні сценарії. Саме така послідовність забезпечує повноцінну інтеграцію реального бойового досвіду в освітній процес.

Водночас суттєвого значення набуває цифровізація підготовки та використання технологій штучного інтелекту. Йдеться про застосування симуляційних середовищ, систем підтримки прийняття рішень та інструментів штучного інтелекту в освітньому процесі.

Отже, в умовах повномасштабної війни професійна військова освіта України зазнала функціональної трансформації, що проявляється передусім у зміні її ролі: вона фактично інтегрувалася в бойову діяльність як її забезпечувальний і водночас адаптивний компонент. Освітній процес безпосередньо спирається на актуальний бойовий досвід: зміст програм оперативно оновлюється, до викладання активно залучаються офіцери з реальним досвідом ведення бойових дій, навчальні кейси дедалі частіше відтворюють не умовні, а реальні ситуації. Це дає підстави говорити про

формування моделі безперервного зворотного зв'язку між фронтом і освітою, за якої навчання стає похідним від практики, а не навпаки.

Другим принциповим результатом є суттєве підвищення практичної релевантності підготовки. За оцінками командирів, випускники військових закладів швидше адаптуються до умов служби, ефективніше включаються в діяльність підрозділів і штабів, демонструють вищу готовність до прийняття рішень у складних і динамічних ситуаціях.

Важливо підкреслити, що інтеграція стандартів НАТО набула переважно практичного характеру. У навчальному процесі широко застосовуються процедури оперативного планування, прийняті в країнах Альянсу, поширюється культура after-action review (аналіз виконаних дій), утверджуються принципи управління на основі місії (mission command). Водночас нормативно-правова база не завжди встигає за цими змінами, що зумовлює певний дисбаланс між задекларованими та фактично впровадженими підходами. Отже, євроатлантична інтеграція у сфері військової освіти значною мірою відбувається «знизу вгору» — через практику, а не лише через формалізовані рішення.

Суттєво трансформувалася й педагогічна модель. Роль викладача еволюціонувала від традиційного транслятора знань до інструктора і фасилітатора, який організовує навчання на основі досвіду, сценарного підходу та спільного аналізу дій. Лекційна форма поступово втрачає домінуюче значення, натомість зростає частка практичних занять, тренувань і розбору реальних ситуацій. Відповідно змінюються й підходи до оцінювання: дедалі більше уваги приділяється не відтворенню знань, а здатності діяти, зокрема оперативно приймати та обґрунтовувати рішення, працювати в команді, зберігати ефективність у стресових умовах. Водночас система критеріїв оцінювання ще не є повністю уніфікованою, що ускладнює забезпечення порівнюваності результатів.

Окремим напрямом трансформації є цифровізація та впровадження імітаційного моделювання. В освітньому процесі активно застосовуються симуляційні системи, цифрові інструменти планування та елементи аналітики даних. Це дає змогу відпрацьовувати складні сценарії без додаткових ризиків і значних ресурсних витрат (Сіроштан et al., 2026). Водночас цей процес має нерівномірний характер: різні заклади відрізняються за рівнем доступу до технологій, що позначається на якості підготовки.

В умовах війни система функціонує в режимі інтенсифікації: скорочуються терміни підготовки, впроваджуються модульні та короткострокові програми, зростає роль інтенсивних курсів, зокрема з вивчення англійської мови.

Важливим результатом є також переосмислення змісту підготовки офіцера. Значно зросла роль так званих «м'яких» компонентів, зокрема лідерства, комунікації, критичного мислення, морально-психологічної стійкості. Офіцер дедалі більше розглядається не лише як виконавець функцій, а як суб'єкт прийняття рішень у ситуаціях невизначеності та високого ризику.

Отже, професійна військова освіта України в умовах війни характеризується високою динамічною розвиту, однак її трансформація супроводжується низкою системних проблем. Передусім спостерігається диференціація якості підготовки, зумовлена різним рівнем впровадження практико-орієнтованих підходів, цифрових технологій і стандартів НАТО в закладах освіти. Водночас нормативно-методичне забезпечення відстає від реальної практики. Суттєвим обмеженням залишається недостатня систематизація бойового досвіду та кадровий дефіцит інструкторів із практичним досвідом, зумовлений їх залученням до виконання бойових завдань. Неуніфікованість системи оцінювання ускладнює об'єктивний контроль результатів підготовки. Зберігається також ресурсно-технологічна нерівність, зокрема у доступі до симуляційних і цифрових засобів навчання. В умовах інтенсифікації підготовки посилюється ризик звуження фундаментальної складової освіти, що може негативно впливати на готовність офіцерів до діяльності на вищих рівнях управління.

Узагальнюючи, можна констатувати, що в Україні фактично сформувалася нова модель професійної військової освіти – адаптивно-бойова, орієнтована на практичну ефективність і здатність оперативно реагувати на зміну умов. Її ключовими ознаками є інтеграція освіти й бойового досвіду, реальна (а не декларативна) орієнтація на стандарти НАТО та зміщення акценту з передачі знань на формування здатності діяти. Водночас ця модель перебуває у стані розвитку й потребує інституційного закріплення, методологічного осмислення та належного ресурсного забезпечення.

Такий підхід дає змогу не лише описати поточні зміни, а й окреслити стратегічний вектор – перехід до системи військової освіти як невід'єм-

ної складової національної безпекової архітектури, що функціонує як динамічний елемент бойового потенціалу держави.

Але свій виступ я хотів би завершити відомою фразою: «Війни виграють не генерали – їх виграють шкільні вчителі». Сьогодні цей вислів варто сприймати не як метафору, а як практичну реальність. Адже саме система підготовки формує тих, хто згодом приймає рішення на полі бою. Саме якість підготовки визначає здатність майбутніх фахівців, зокрема й офіцерів, діяти в складній та динамічній обстановці, швидко приймати обґрунтовані рішення, забезпечувати ефективне управління підрозділами та зберігати високий рівень відповідальності й відданості державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Вітченко, А.О., & Осьодло, В.І. (2019). Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*, 2, 44–50. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-7-2-44-50>
- Дяченко, А.А. (2026). Професійна військова освіта України: шлях до взаємосумісності з Альянсом. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (28). <https://doi.org/10.5281/zenodo.19475264>
- Клачко, В., Білявець, С., Діденко, О., & Дем'янюк, Ю. (2022). Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 1(28), ч. 1, 90–104. <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v28i1.958>
- Мельничук, Ю., & Діденко, О. (2025). Підготовка офіцерів оперативного рівня Державної прикордонної служби України в системі неформальної освіти: методика, досвід та перспективи. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 4 (43), 179–200. <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v43i4.1987>
- Міренко, В., Вітер, Д., & Оліферук, В. (2023). Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи. *Військова освіта*, 2(48), 9–17. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-48/9-17>
- Мітягін, О. (2021). Освіта та індивідуальна підготовка у країнах НАТО. *Військова освіта*, 44, 131–143. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-44/131-143>
- Руснак, І., Міренко, В., Кас'яненко, М., Оліферук, В., & Вітер, Д. (2021). Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку. *Військова освіта*, 2(44), 9–20. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-44/9-20>
- Сіроштан, О., Лойшин, А., Пунда, Ю., & Музиченко, Д. (2026). Від інерційної моделі до адаптивної системи: трансформація військової освіти України в умовах широкомасштабної війни. *Military Science*, 3 (4), 278–295. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.4.22>

MODERNISATION OF UKRAINE'S PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION UNDER CONDITIONS OF WAR, DIGITALIZATION, AND EURO-ATLANTIC INTEGRATION: METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND STRATEGIC DEVELOPMENT GUIDELINES

Scientific report at the methodological seminar of the NAES of Ukraine 'Transformation of Vocational Education in the Context of Modern Civilizational and National Challenges', 2 April 2026

Oleksandr Didenko

DSc in Education, Professor, Deputy Head of Department – Head of the Division of Scientific, Scientific-Technical Activities and Intellectual Property, Research and Organization Department of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

Abstract. A comprehensive analysis of the transformation of Ukraine's professional military education under conditions of full-scale war, digitalisation, and Euro-Atlantic integration has been conducted. It is substantiated that contemporary combat conditions have significantly increased the requirements for security and defense sector officers, necessitating a shift from traditional knowledge-reproductive training models to activity-based, competency-oriented educational practices. It is established that a key development trend is the formation of an adaptive model of professional military education, integrated with real combat experience and focused on preparing officers as decision-making agents in complex, dynamic, and risk-intensive environments.

The structural and functional characteristics of the professional military education system are revealed, including its multi-level organisation (L-courses), continuity, progression, and alignment with the stages of a military career. The leading methodological approaches to its development are identified, with the activity-based, competency-based, and systems approaches being dominant. Emphasis is placed on the role of professional activity modeling, simulation technologies, and scenario-based learning as key tools for developing officers' managerial and leadership competencies.

It is demonstrated that the integration of NATO standards in Ukraine's military education is predominantly practical in nature and is implemented through the adoption of operational planning procedures, the principles of mission command, and the practice of after-action review. At the same time, a number of systemic challenges are identified, including uneven implementation of innovative approaches, insufficient formalisation of combat experience, a shortage of instructors with practical experience, lack of standardised assessment systems, and resource and technological disparities among educational institutions.

It is substantiated that Ukraine's contemporary professional military education is acquiring the features of an adaptive combat-oriented system that functions as a component of the state's combat capability and ensures continuous feedback between the educational process and military practice.

Keywords: professional military education; security and defense sector officers; higher military educational institutions; combat experience; integration of NATO standards.

Отримано: 3 квітня 2026 р.

Прийнято: 20 квітня 2026 р.

Опубліковано: 27 квітня 2026 р.